

TORBEN KJÆR

**INTRODUKTION
TIL DET NYE
TESTAMENTE**

KOLON

Indhold

Forord

Torben Kjær · 5

Den mundtlige tradition · 7

Det formhistoriske syn · 7

Det traditionshistoriske syn · 8

Apostlenes tradition · 8

Apostlene som øjenvidner · 9

Apostlene som traditionsbærere · 9

Traditionens bevarelse · 10

Traditionens form · 11

Nedskrivning af traditionen · 15

Evangeliernes genre · 17

En enestående form (formhistorien) · 17

Biografier · 18

Forholdet mellem evangelierne · 19

Tokildehypotesen · 19

Litterær uafhængighed · 21

Introduktion til de fire evangelier og Apostlenes Gerninger · 25

Matthæusevangeliet · 25

Markusevangeliet · 40

Lukasevangeliet · 51

Johannesevangeliet · 65

Apostlenes Gerninger · 79

Introduktion til Paulus' breve · 103

Paulus – en kort introduktion · 103

Paulus' Brev til Romerne · 108

Paulus' Første Brev til Korintherne · 117
Paulus' Andet Brev til Korintherne · 124
Paulus' Brev til Galaterne · 130
Paulus' brev til Efeserne · 136
Paulus' Brev til Filipperne · 142
Paulus' Brev til Kolossenserne · 146
Paulus' Første Brev til Thessalonikerne · 152
Paulus' Andet Brev til Thessalonikerne · 156
Pastoralbrevene · 160
Paulus' Første Brev til Timotheus · 162
Paulus' Andet Brev til Timotheus · 168
Paulus' Brev til Titus · 172
Paulus' Brev til Filemon · 175

Introduktion til tredje gruppe · 187

Brevet til Hebræerne · 187
Jakobs Brev · 194
Peters Første Brev · 199
Peters Andet Brev · 204
Johannes' Første Brev · 208
Johannes' Andet Brev · 214
Johannes' Tredje Brev · 215
Judas' Brev · 217
Johannes' Åbenbaring · 219

Det Nye Testaments kanon · 237

Appendiks: Pseudonymitet · 247

Appendiks: Det Nye Testaments kronologi · 249

Litteratur · 259

Forord

Introduktion til Det Nye Testamente er en af de discipliner, som studiet af Det Nye Testamente består af, idet der her gives en indføring i de enkelte skrifter. Fokus i denne disciplin har traditionelt været på, hvem der var forfatter til det pågældende skrift, til hvem det er skrevet, hvor og hvornår det er skrevet, og hvad der er skriftets anledning og genre. Normalt har der været et kort resumé af skriftets indhold. Dette har ændret sig i nyere tid, idet man fokuserer mere på indhold – nogle gange på bekostning af de traditionelle spørgsmål. Nytestamentlig Introduktion er blevet Nytestamentlig Teologi. Jeg har ikke fulgt denne trend, men valgt en mellemvej, så omtrent halvdelen af introduktionen behandler de traditionelle spørgsmål, og resten er en indføring i skrifternes indhold.

Når det gælder indføring i et skrifs indhold, har jeg valgt ikke at give et resumé, men samle stoffet under nogle hovedtemaer for derved at give et større overblik over skriftets indhold. På grund af introduktionens størrelse kan jeg ikke få alle temaer med, men jeg fokuserer på hovedtemaerne i de enkelte skrifter.

De tre første evangelier (Matthæus, Markus og Lukas) er en speciel udfordring, fordi de ligner hinanden. De har grundlæggende samme struktur, og de gengiver dels de samme og dels forskellige fragmenter af historien om Jesus. På den baggrund har man ofte valgt kun at fokusere på det specielle for de tre evangelier, men det giver et skævt billede af deres samlede indhold. Jeg har valgt at give en helhedsfremstilling af hvert af de tre evangelier, hvilket medfører en hel del gentagelser, fordi de gengiver dele af den samme historie. Men fordelen ved denne fremgangsmåde er, at jeg derved kan give en mere hel og samlet fremstilling af det enkelte evangeliums indhold.

Bogen kan læses i sin helhed eller bruges som et opslagsværk, idet man kan læse introduktionen til de forskellige skrifter hver for sig.

Torben Kjær,
København, september 2015

Den mundtlige tradition

Jesu offentlige mission varer lidt over tre år (år 27 til forår 30 e.Kr.), og så vidt vi ved, efterlader han sig ikke noget skriftligt. Efter hans død og opstandelse videregives beretninger om ham i mundtlig form i en periode på cirka 30-40 år.¹ Denne mundtlige formidling kalder vi for den mundtlige overlevering eller tradition, og den skal vi her se nærmere på. Jeg nævner først to karakteristiske syn på den mundtlige tradition, inden jeg går til kilderne og ser på Det Nye Testaments beskrivelse af traditionen.

Det formhistoriske syn

Formhistorien er et navn på en metode, som bryder frem omkring 1920. Den har tre pionerer K.L. Schmidt, M. Dibelius og R. Bultmann, som i årene 1919-1921 skriver de grundlæggende værker. Ifølge formhistorien er traditionen om Jesus en menighedstradition, og det betyder, at det er en tradition, der primært videregiver menighedens tro. Pionererne var yderst skeptiske over for den tradition, som findes i evangelierne. De mente, at traditionen primært var opstået i menigheden, idet menigheden havde skabt traditionen om Jesus, formet og udviklet den. Formhistorikerne mente også, at menigheden havde skabt og udviklet traditionen ud fra dens egne behov. Et vigtigt begreb i formhistorien er »livssituation«; med dette begreb tænkes der på menighedens typiske situation med dens behov, ønsker og motiver. Ud af denne livssituation skabes traditioner om Jesus.

Andre formhistorikere var mindre radikale i deres kritik og mente, at store dele af traditionen gik tilbage til Jesus. Men i denne klassiske udformning af formhistorien er traditionen om Jesus forstået som en biologisk proces, hvor traditioner opstår i menigheden, vokser, udvikles, formes og dannes af menigheden. På basis af dette syn skal vi skelne mellem det oprindelige lag, for så vidt som man er i stand til at nå ned til dette, de forskellige senere lag, der reflekterer forskellige udviklingstrin, og endelig det sidste lag, som er den endelige udformning i et evangelium.

Det traditionshistoriske syn

Det formhistoriske syn har ikke stået alene i forskningen. I begyndelsen af 1960'erne skriver B. Gerhardsson en bog om den mundtlige tradition, hvor han argumenterer for, at vi i en jødisk sammenhæng kan forvente at finde en pålidelig tradition. Andre tilslutter sig og udbygger dette syn, og her kan specielt nævnes R. Riesner og R. Bauckham. I det traditionshistoriske syn vil man normalt understrege tre ting om traditionen.

For det første virker Jesus i et traditionsbevidst samfund. I antik jødedom kender man til mundtlig tradition, og man behandler den mundtlige tradition med den største respekt. I evangelierne møder vi udtrykket »de gamles overlevering«, som er en betegnelse for en mundtlig tradition om loven, som farisæerne anser for lige så autoritativ som Moseloven. Traditionen er hellig. Jesus optræder som en rabbi, og vi kan forvente, at man tager vare på hans undervisning med den største respekt.

For det andet taler Jesus med guddommelig myndighed. Han taler som Gud og bringer åbenbaring fra Gud. Med enestående autoritet udlægger han lovens bud, og han gør menneskers forhold til Gud afhængigt af forholdet til ham selv. En person, som taler Guds ord, husker man, for hans ord og liv har betydning. På grund af Jesu enestående autoritet kan vi forvente, at man tager vare på hans undervisning og lægger vægt på at huske, hvad der er sket.

For det tredje er tidsrummet mellem Jesu virke og nedskrivningen af evangelierne relativt kort, og i perioden med mundtlig tradition fandtes der øjenvidner. De kan kontrollere, hvad der bliver videregivet og afsløre eventuelle tilføjelser til traditionen om Jesus. På grund af øjenvidnerne kan vi forvente høj grad af pålidelighed.

Inden for denne grundposition er man generelt skeptisk overfor, at menigheden har opfundet ord af Jesus. Til gengæld sætter apostlene eller menigheden sit præg på traditionen, idet alt ses og forstås i lyset af opstandelsen. Traditionen er blevet tolket og omformet i lyset af opstandelsen. Evangelierne giver derfor ikke et billede af Jesu liv og virke, sådan som det faktisk skete.

Apostlenes tradition

Efter denne korte præsentation af to forskellige syn på traditionen vil jeg gå til kilderne og se på, hvordan evangelierne beskriver traditionen. Nøglepersonerne i traditionen er apostlene.² Vi skal derfor se nærmere på dem.

Apostlene som øjenvidner

Markus fortæller om kaldelsen til apostel: »Jesus gik op på bjerget og kaldte dem til sig, som han selv ville, og de kom hen til ham. Han valgte tolv, som han kaldte apostle, for at de skulle være sammen med ham, og for at han kunne sende dem ud for at prædike og have magt til at uddrive dæmoner« (Mark 3,13-15).

Jesus udvælger tolv apostle, og udvælgelsen har to formål. Det ene er, at apostlene skal være sammen med Jesus. De skal være vidner til hans liv og modtagere af hans lære. Det andet er, at apostlene skal sendes ud for at forkynde hans budskab. Apostlene skal først se og høre og derefter forkynde. Kaldelsen af Matthias som apostel viser, hvor vigtig øjenvidnefunktionen er. Judas Iskariot har forrådt Jesus, og som erstatning vælges Matthias som apostel: »Derfor bør en af de mænd, som var sammen med os hele tiden, mens Herren Jesus gik ind og ud hos os, lige fra Johannes' dåb indtil den dag, han blev taget op til himlen fra os – en af dem bør sammen med os være vidne om hans opstandelse« (ApG 1,21-22).

En nødvendig kvalifikation for at kunne blive apostel er altså at have været vidne til Jesu liv fra dåb og til himmelfart. Det fortæller, at en af apostlens funktioner er at være vidne til Jesu liv.³ Et andet sted er Joh 15,27, hvor Jesus taler til apostlene: »I skal vidne, for I har været med mig fra begyndelsen.« Jesus konstaterer, at apostlene har ledsaget ham fra dåben og dermed har været vidner til hans liv. I prologen til Lukasevangeliet skriver Lukas, at hans evangelium er baseret på en tradition fra øjenvidner: »Eftersom mange andre har søgt at give en fremstilling af de begivenheder, som har fundet sted iblandt os, sådan som det er blevet overleveret os af dem, der fra begyndelsen var øjenvidner og ordets tjenere ...« (Luk 1,1-2)

Lukas omtaler mange andre, som har baseret deres evangelier på traditionen fra øjenvidnerne. Med »dem, der fra begyndelsen var øjenvidner og ordets tjenere« tænkes der på apostlene. De er øjenvidner til Jesu virke (ApG 1,21-22), og de kan derfor formidle, hvad de har set og hørt (jf. ApG 4,20). Apostlene er »ordets tjenere«, hvor »ordet« er budskabet om Jesu handlinger og tale. Apostlene tjener ordet ved at undervise og vidne om Jesu liv og lære.

Apostlene som traditionsbærere

Jesus udvælger de tolv apostle, for at de skal være vidner til hans liv og modtagere af hans undervisning. Senere sender Jesus apostlene ud til Israel for at udbrede hans budskab (Mark 3,13-15), og senere igen sender han dem til folkene (Matt 28,18-20). Missionsbefalingens ord »idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer« (Matt 28,20) fortæller, at apostlene har til opgave at videregive, hvad de har hørt af Jesus. I Joh 15,27 forudsiger Jesus, at apostlene skal vidne om Jesus, og i Joh 17,20 taler Jesus om apostlernes forkynderopgave, og at mennesker skal

komme til tro på Jesus ved deres ord. Apostlenes ord er de ord, som Jesus har givet dem (Joh 17,14). Apostlene er traditionsbærere (jf. ApG 2,42).

I kraft af deres udvælgelse til at være apostle og i kraft af deres egenskab som øjenvidner til Jesu liv har apostlene en helt enestående rolle i traditionen. Dels danner apostlenes vidnesbyrd traditionen om Jesus. Dels fremstår apostlene som traditionens autoriserede formidlere. Der findes derfor kun én tradition om Jesus, og det er apostlenes tradition. Der findes derfor kun én normativ tradition om Jesus. Det er apostlenes tradition, og den er normativ i kraft af apostlenes udvælgelse til apostle og i kraft af deres enestående funktion som vidner til Jesu liv. I teksterne fremstår der en uløselig kobling mellem apostolat og tradition. Apostlene har direkte adgang til Jesu liv, og det betyder, at de står i en mellemposition i forhold til andre, idet traditionen går fra dem til andre. På den baggrund kan traditionen defineres som øjenvidneberetning om Jesus, og den består af gengivelse af Jesu ord og handlinger.

Traditionens bevarelse

Vi har set, at traditionen er øjenvidneberetning, der er videregivet af udvalgte apostle. Det næste, vi skal se på, er spørgsmålet om, hvordan traditionen blev bevaret, og hvor pålidelig den er.⁴ Et menneskes erindring er betinget af en række faktorer.

(a) Erindring er influeret af det erindredes betydning. Et budskab, der intet betyder for os, glemmer vi let, men et budskab, der har eksistentiel betydning, huskes let. Jesu ord, handlinger og liv har ændret apostlenes liv. De har mødt Guds søn.

(b) Erindring aktiveres og bevares ved handling. Apostlene baserer deres liv på det, de så og hørte af Jesus, og erindringen aktualiseres og skærpes ved at blive omsat til handling.

(c) Erindring aktiveres og bevares ved brug. Apostlene har i deres forkyndelse og undervisning igen og igen fortalt, hvad Jesus sagde og gjorde, og de har igen og igen mødt spørgsmål, der aktiverede deres erindring.

(d) Erindring er kulturelt betinget. I en kultur, hvor en stor del af folkets historie, kultur og tradition bliver gengivet mundtligt og fastholdt i erindringen, har man på en helt anden måde end i vores tid fået skærpet sin hukommelse. Apostlene var øjenvidner til Jesu ord og handlinger, og vi kan forvente en nærmest visuel hukommelse hos dem: De så for sig, hvad Jesus, Guds søn, havde sagt og gjort. En erindring under disse forudsætninger har været som fortidens levende nærvær.⁵ En sådan erindring kan spænde over et tidsrum på 30-60 år eller mere. Menneskeligt vurderet kan vi forvente en pålidelig erindring hos apostlene.

Åndeligt vurderet kan vi også forvente en pålidelig erindring hos apostlene, for de var overbevist om, at Jesus var Guds søn, der formidlede åbenbaring om Gud, og disciple forholder sig ikke frit til Guds ord. Jesus har kaldet apostlene ind i et lydighedsforhold, og disciple forholder sig ikke frit til deres Herres ord. Ud fra dette kan vi forvente, at apostlene omgås traditionen om Jesus med den største respekt. Det bekræftes i evangelierne, hvor følgende udsagn viser, at apostlene modtager og bevarer Jesu ord. I Missionsbefalingen (Matt 28,20) siger Jesus: »idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befaleet jer.« Udsagnet forudsætter, at apostlene har modtaget og bevaret alt det, som Jesus har befaleet dem at lære andre. I Joh 17,6 taler Jesus om apostlene: »de har holdt fast ved dit ord«. I sammenhængen er der tænkt på det ord, som Jesus har åbenbaret dem, og i Joh 17,8 siger Jesus om apostlene: »de har taget imod dem« (de ord, som Gud har givet Jesus). Når det gælder Jesu ord, har apostlene bevaret dem, så de er i stand til at formidle dem videre til andre.

Når det gælder Jesu liv, findes der ligeledes nogle udsagn, der viser, at apostlene er vidner til Jesu liv, og at de bevarer dette vidnesbyrd. Ifølge Joh 15,27 er apostlene vidner til hans liv fra begyndelsen, og Helligånden skal vidne om Jesus gennem apostlenes vidnesbyrd (jf. v. 26). Evangelierne fortæller også, hvordan apostlene har bevaret overleveringen om Jesus. I Joh 14,26 beskriver Jesus én af Helligåndens funktioner: »Men Talsmanden, Helligånden, som Faderen vil sende i mit navn, han skal lære jer om alt og minde jer om alt, hvad jeg har sagt til jer.« Helligånden sendes til apostlene og skal undervise og minde dem om Jesu ord. Det, som Jesus har sagt, er ikke overladt til menneskers hukommelse, men Helligånden virker i apostlenes erindring ved aktivt at minde dem om, hvad Jesus har sagt. Helligånden fastholder Jesu ord i dem. I Joh 16,14 beskriver Jesus en anden side af Helligåndens funktion i apostlene: »Han (Helligånden) skal herliggøre mig, for han skal tage af mit og forkynde det for jer.« Helligånden skal forkynde Jesu person og virke, og derved herliggør han Jesus. Jesu virke i ord og handling er ikke overladt til menneskers hukommelse, men Helligånden virker i apostlenes erindring ved aktivt at forkynde for dem, hvad Jesus har gjort og sagt, og fastholder dermed jesushistorien i dem. Den egentlige bevarer af traditionen er derfor Helligånden.⁶

Traditionens form

Apostlene blev udvalgt til at formidle traditionen om Jesus til andre, og Helligånden bevarede den i apostlene. I dette afsnit skal vi se på traditionens form. Vi tager igen udgangspunkt i teksterne, og via en sammenligning mellem evangelierne ser vi på, hvilken form traditionen har. Når man sammenligner, hvordan evangeli-

erne gengiver det samme udsagn eller den samme tale af Jesus, kan man se, at nogle gange gengives ordene i nøjagtig samme form, nogle gange er der mindre variation, og andre gange er der en betydelig variation i gengivelsen. Der er derfor intet, der tyder på, at apostlene har memoreret Jesu ord for at kunne gengive dem ordret. Idealet var hverken en ordret gengivelse eller en fri gengivelse af hans ord, for de forskellige gengivelser formulerer den samme mening eller forskellige aspekter af den samme mening. Apostlene har ikke frihed til at ændre meningen eller supplere med tilføjelser. For apostlene er kaldede til at være vidner til Jesu liv og formidle dette vidnesbyrd. Idealet er derimod en gengivelse af Jesu mening, og derfor har Jesu ord fået et individuelt præg hos den enkelte apostel. Den enkelte apostels personlighed og sprogbrug har præget gengivelsen af Jesu ord. Denne prægning har fundet sted ved sammenfatninger og resuméer af større dialoger og taler samt ved gengivelser i forklarende form og parafraser. Den har fundet sted ved oversættelse fra aramæisk, som Jesus talte, og til græsk og ved den stadige genfortælling, hvor formuleringer slibes til. Derfor ser vi også i apostlenes formidling af Jesu ord en blanding af Jesu egne formuleringer – hans prægnante udsagn og billeder – og sammenfatninger og forklarende gengivelser. Idealet er gengivelse af Jesu mening. Man skelner i denne forbindelse mellem begreberne *ipsissima verba* og *ipsissima vox*. Med *ipsissima verba* tænkes der på Jesu egne ord, det vil sige de ord, som Jesus benyttede gengivet i nøjagtig oversættelse til græsk. Med *ipsissima vox* tænkes der på Jesu egen stemme, det vil sige gengivelse af ordenes indhold og mening. Hos apostlene og i evangelierne hører vi Jesu stemme, idet Jesu ord har fået en individuel udformning hos den enkelte apostel. Men i den individuelle udformning bliver ordenes mening og mange af Jesu egne ord, udsagn og billeder bevaret, og i den individuelle udformning høres Jesu egen stemme.

Det samme gør sig gældende, når man sammenligner, hvordan evangelierne gengiver den samme beretning om Jesus. Her møder vi igen en blanding af ligheder og forskelle, men forskellene træder dog stærkere frem. Beretningerne fra Jesu liv har også fået en individuel udformning hos den enkelte apostel. Apostlene har nogle gange genfortalt beretninger levende og detaljeret; andre gange har de resumeret, forkortet og sammentrukket beretninger. Den enkelte apostels personlighed og sprogbrug har influeret på gengivelsen. Der er som bekendt ikke to øjenvidner, der vil fæste sig ved de samme detaljer. Men i alt dette bevares et sandt vidnesbyrd om Jesus, og det er stadig Jesus selv, mennesker møder gennem apostlenes vidnesbyrd.

Noter

1. Andre mener, at der snarere går 40-50 år.
2. Der er mange andre end apostlene, der i større eller mindre udstrækning er vidner til Jesu liv, men apostlene har en nøgleposition pga. deres udvælgelse.
3. En anden nødvendig kvalifikation for at kunne være apostel er en direkte kaldelse fra Herren Jesus (jf. Mark 3,13-15). I NT skal vi skelne mellem to typer af apostle. (1) Der er apostle i egentlig forstand, og der er to kategorier af denne type. Den ene kategori er de tolv apostle, og her er der to kriterier, der skal være opfyldt for at kunne tilhøre denne kategori: (a) øjenvidne til Jesu liv, (b) direkte kaldelse fra Jesus. Det er en lukket gruppe. Den anden kategori er Paulus, Herrens broder Jakob og eventuelt andre. Paulus omtaler selv kriterierne for at kunne tilhøre denne kategori: (a) en direkte kaldelse fra Herren (Gal 1,1.15-16), (b) opstandelsesvidne (1 Kor 9,1) og (c) bekræftelse af tjenesten gennem vækst og tegn og undere (1 Kor 9,2; 2 Kor 12,12). Det er også en lukket gruppe (1 Kor 15,8-9). Apostle i egentlig forstand er autoriserede sendebud, der kan tale og handle på Kristi vegne. (2) Ordet »apostel« anvendes også i en almindelig betydning om menighedsudsendinge (fx 2 Kor 8,23; Fil 2,25).
4. Muligvis har flere af apostlene allerede fra begyndelsen nedskrevet, hvad de så og hørte.
5. W. Schadewalt. »Die Zuverlässigkeit der synoptischen Tradition« i: *Theologische Beiträge* 13 (1982), 220. Kenneth E. Bailey, *Jakob og den fortabte: Hvordan Jesus genfortalte Israels historie* (København: Credo, 2004), 27-35.
6. Paulus bevidner også, at der fandtes en tradition om Jesus. Enkelte gange gengiver han traditionen om Jesus, sådan som den er overleveret til ham. I 1 Kor 11,23-25 videregiver Paulus traditionen om nadverens indstiftelse: »For jeg har modtaget fra Herren og også overleveret til jer, at Herren Jesus i den nat ...« Paulus anvender to karakteristiske ord, der bruges i forbindelse med en traditionsproces. »Modtaget« er et fagudtryk for at modtage mundtlig tradition, og »overleveret« er ligeledes et fagudtryk for at videregive tradition. Paulus citerer tradition og gengiver Jesu ord. I 1 Kor 7,10 citerer Paulus et ord af Jesus om skilsmisse og i 1 Kor 9,14 et ord af Jesus om, at forkyndere skal leve af evangeliet. I 1 Kor 7 skelner Paulus mellem påbud, han selv giver som apostel, og påbud, som kommer fra Herren. I 1 Kor 7,25 skriver Paulus, at han vedrørende unge piger (jomfruer) ikke har noget påbud fra Herren, og det fortæller, at traditionen er klart afgrænset, så Paulus ved, hvad Herren har sagt og ikke sagt.